

זילותא דבי דינא (בבא בתרא לא-לב)

גליון 428

בדף לא. זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי, האי אייתי סהדי דאבהתיה ואכלה שני חזקה והאי אייתי סהדי דאכלה שני חזקה. אמר רב נחמן אוקי אכילה לבהדי אכילה ואוקי ארעא בחזקת אבהתא. שניהם הביאו עדים של חזקה והו"ל תרי ותרי והווי כמאן דליתא אבל לאחד היתה עדות שהיתה של אבותיו ולשני לא, ולכן פסק רב נחמן לתת את הקרקע לזה שהביא עדי אבותיו.

ובעמ' ב' הדר אייתי סהדי דאבהתיה היא. אמר רב נחמן אנן אחתיניה, אנן מסקינן ליה, לזילותא דבי דינא לא חיישינן. מתיב רבא ואיתימא רבי זעירא שנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת וכו' הרי זו לא תנשא ואם נשאת לא תצא. רבי מנחם ברבי יוסי אומר תצא וכו' אבל נשאת ואח"כ באו עדים לא תצא. ופירש הרשב"ם (בד"ה אבל אם נשאת) לא תצא דחיישינן לזילותא דבי דינא, וקשה לרב נחמן, עכ"ל. והביאו ברשב"ם ובתוס' דבכתובות מוקי לה כשנשאת לאחד מעדיה ואומרת ברי לי שמת בעלי ולכן אין אצלם חשש איסור.

ומתריצינן דרב נחמן תלה באשלי רברבי, דמבואר בדף לב. שהיה כהן שהיתה לו חזקת כשרות ונפק עליה קלא דחלל הוא ואתא עד אחד דכהן הוא ואסקיניה. ואתו בי תרי ואמרו שהוא חלל ואחתיניה. ואתא עד אחד (נוסף) ואמר דכהן הוא. וביאר רב אשי דכו"ע לא חיישינן לזילותא דב"ד אלא דנחלקו אי מצרפינן לעד האחרון לעד הראשון כדי להכשירו או לא.

למעשה שם בכהן פסלו אותו מחמת הקול והכשירו אותו ע"י עד אחד, וחזרו ופסלו אותו ע"י שנים, ואז רצו להכשירו ע"י צירוף של עוד עד אחד.

ובתוס' (בד"ה ונפק וכו') כתבו לאו דוקא אחתיניה אלא כלומר ממילא ירד דאי דוקא אחתיניה אמאי אסקיניה והא איכא זילותא דב"ד. וליכא למימר ליכא זילותא אלא כשהורידו ב' פעמים דבשמעתא מוכח דאפי' בחדא זימנא איכא זילותא. א"נ הורדה גמורה קאמר וליכא זילותא דב"ד אלא היכא דהורידוהו ע"י עדות אבל בהורדה שע"י קול ליכא זילותא.

מבואר בתוס' שבזה שהכשירו אותו בפעם הראשונה אין על זה זילותא דב"ד, וכל הנידון הוא בהכשרה השניה. וחזינן מתוס' דלא דנו כלל מצד איך פסלו אותו אחרי שהכשירו אותו בפעם הראשונה ע"י עד אחד. וע"כ דלפסול לא שייך זילותא דב"ד כי אם יש שני עדים שפסלוהו חייבים לפסול אותו. וכל הנידון של זילותא הוא כשבאו להכשירו שוב, דאולי עדיף להשאירו פסול כדי שב"ד לא יתבזה. אלא דיש להסתפק האם הטעם שאין לחשוש לזילותא הוא כי יש שני עדים ונחשב ודאי פסול ולכן חייבים לפוסלו או דילמא גם בלי הטעם דהוי ודאי, לא שייך לחשוש לזילותא כדי להקל דלא נכשיר כהן לאכול תרומה וכדו' שלא כדין מחמת זילותא דב"ד.

וגם לצד דלא מכשרינן ליה מחמת זילותא דב"ד כתב בברכת אברהם דלמרות שנשאר פסול אבל לא יוכל להתחתן עם גרושה ולהיטמא מחשש שמא הוא כן כהן כשר, והיינו כהנ"ל דלא שייך להקל מצד זילותא דב"ד, וכדמבואר בתוס' (לא: בד"ה אבל ניסת בסוף הדיבור).

בחי' הריטב"א (לא:): כתב בציוור של זה אומר של אבותי דאמר רב נחמן דלזילותא דב"ד לא חיישינן, דמאן דחייש להכי אינו אלא לפי שהסתירה היא על הספק בכולה שמעתין אבל על הוודאי דכו"ע לא חיישינן ופשוט. ומהכא שמעינן שאפי' בחדא זימנא דסתרין דינא על הספק חיישינן לזילותא דב"ד ושלא כפירוש רש"י בכתובות גבי שמעתא לקמן.

מבואר בריטב"א דכל החשש של זילותא הוא רק אם הפסק שרוצים לפסוק הוא מחמת הספק אבל באופן שיש פסק מטעם ודאי אין חשש. ולפי"ז פשוט שכשבאו שני העדים לפסול את הכהן אין בזה חשש זילותא

כי ע"פ שני עדים הוי פסק מטעם ודאי. רק אח"כ כשבא עד נוסף להכשירו ועכשיו יש תרי ותרי ובספק נלך בתר החזקה בכה"ג א"א להכשירו אי חיישינן לזילותא דב"ד.

ועוד מבואר בריטב"א דדי בפעם אחת להיחשב זילותא, דהא שם פסק לתת הקרקע לאחד ורצה לפסוק אחרת, לתת לשני, ומבואר בגמ' דאם היה חושש לזילותא דב"ד לא היה משנה את הפסק הראשון, ודלא כרש"י בכתובות (כו: בד"ה דחיישינן וכו') שכתב שהורידוהו שני פעמים ועכשיו יעלוהו ויבטלו דבריהם וכו'. וכן מבואר בת"ס בסוגיין כנ"ל וגם בתוס' שם (בד"ה ואסקיניה) דמוכח בסוגיין שאם הורידוהו אפי' פעם אחת יש זילותא אבל אם הורידו מחמת קול ליכא זילותא וכנ"ל.

ובחי' חתם סופר (שם) כתב שרש"י ס"ל שהכל לפי הענין, דבאשת איש יש זילותא אפי' בפעם אחת וגם בהא דפסקו שהקרקע של האחד ואח"כ יוציאו אותו ויאמרו כדא"ג הוי זילותא כי אינו פסק גמור אבל לגבי יוחסים ליכא זילותא אלא בב' פעמים. ובחוסן ישועות תירץ שאם עשו ב"ד מעשה כגון שהורידוהו לקרקע או שנישאת על ידם אפי' בפעם אחת הוי זילותא אבל אם לא עשו ע"פ פסקם כגון שפסקו שהוא חלל והורידוהו מכהונתו (שאינן כאן מעשה) בזה אין לחוש לזילותא דב"ד אם לא הורידוהו שני פעמים.

והנה בכתובות הקשה רבי עקיבא איגר אמאי מוקים לה בגוונא דאתו בי תרי ואמרו דחלל הוא, הלא גם אם בא אחד ופסלו, עד אחד בהכחשה לאו כלום הוא ונפסלנו. והקשה בשיעורי רבי אליהו ברוך (אות רח, עמ' תרו) דהא לפי הריטב"א הנ"ל שכל הדין לחשוש לזילותא הוא רק בפסק מחמת ספק אבל במקום שנשתנה הדין מחמת הוודאי ליכא זילותא, אם היה רק עד אחד שהוא פסול ובסוף היו שנים שהכשירוהו לא יהיה כאן זילותא דהא נשתנה הדין מחמת ודאי, שיש שני עדים מול אחד.

ותירץ דהא ברשב"ם (בד"ה דחיישינן לזילותא דב"ד) כתב והאי דאסקוהו מעיקרא וכו' (אחרי הקול) לאו זילותא וכו', והרי במקום קול עד אחד מהימן א"כ נמצא שהעלוהו מדין ודאי ומאי זילותא איכא. וע"כ דס"ל לרשב"ם דגם במקום שפסק בתורת ודאי איכא נידון אי חיישינן לזילותא. ולכן כתב דקול אינו נאמנות אלא מעלה בכהונה שצריך לברר ולבדוק, ולכן אין זה נחשב פסק דין נגד פסק אחר להכשירו. וא"כ יתכן שנקט רעק"א כהרשב"ם, ועפ"י"ז הקשה למה בעינן שני עדים, עכת"ד.

והנה בהא דנישאת ואח"כ באו עדים דאמר ר' מנחם בר' יוסי שלא תצא, וסברה הגמ' דהוי בגלל זילותא דבי דינא ולכן לא נוציא אותה לאחר שהתירוה הרי יש כאן חשש איסור דאורייתא של אשת איש, ואיך יכולה להישאר נשואה, והרי מחמת זילותא דבי דינא א"א להתיר איסור תורה.

וכן כתב באילת השחר (עמ' קכו) דהנה ודאי דהטעם דזילותא דב"ד לא יועיל להתיר איסור תורה אפילו אם האיסור מדין ספק. והא דלא תצא בתרי ותרי אם מת, ע"כ משום דמדין תורה מהני ברי שלהם ואין לאוסרה. וכל הנידון הוא לאוסרה מדרבנן, ולכן אי חיישינן לזילותא דב"ד, אם כבר נשאת שלא תצא.

ובהא דאמרה ברי לי, בשיעורי רבי שמואל (אות כא, עמ' עז) הביא דרש"י פי' בכתובות דאמרה ברי לי, שאין לבי נוקפי, שאילו היה חי היה בא. והראשונים כתבו דהברי לי הוא ממש ברי שראתה אותו שמת. ובדעת רש"י (שהקל בברי כזה שלא ראתה שמת) י"ל דס"ל כהרמב"ם דספיקא דאיסורא מן התורה לקולא, ורבנן הוא דהחמירו, ובכה"ג לא אסרו.

אמנם בחי' רבי נחום כתב (אות קכ, עמ' שכו) דנראה שגם רבי מנחם ברבי יוסי מודה לסברת ת"ק דבטוענת ברי ונישאת לאחד מעדיה א"צ להוציאה מבעלה דכיון שהם עצמם אינם מסופקים, לא שייך גבייהו דין ספיקא דאורי' לחומרא. וכל מאי דס"ל לר' מנחם בר"י דבבאו עדים ואח"כ נישאת תצא הוא הלכה על ב"ד, דמאחר וב"ד מסופקים בזה, הרי הם מחויבים להפרישם. ולפי"ז שפיר י"ל דבכה"ג דאיכא זילותא דב"ד אין ב"ד צריכים להתמצע בדבר ולהפרישם.

ומה"ט נראה שגם אי נימא דהדין תצא הוא מדאורי' (דלא כרעק"א והפנ"י בכתובות כב) מ"מ במקום זילותא שפיר שייך להניחה תחת ידי בעלה, דנראה דגם להך צד דהדין תצא הוא דין דאורי' אי"ז מדין ספיקא דאורי' לחומרא (דהא כלפיהם אין איסור דהא טוענים ברי) אלא ד"ז הוא הלכה על ב"ד להפרישה מקרא דוקדשתו (כמבואר ביבמות פח). ולפי"ז שפיר י"ל דבמקום זילותא אין ב"ד מתמצעים בדבר להפרישם.